

ŞEMSEDDİN-İ SİVÂSÎ'NİN “EMR-İ İLÂHÎ VE HÜCCET-İ İLÂHÎ” ADLI RİSÂLESİ

Hamide ULUPINAR*

Özet:

Halvetiyye tarikatının Şemsiyye kolunun kurucusu Şemseddîn-i Sivâsî, on altıncı yüzyılda Osmanlı Devleti döneminde Sivas bölgesinde yaşamış mutasavvıf ve şairdir. Mesnevî tarzında beşten fazla eser yazdığı için “hamse sahibi” olarak kabul edilmiştir. Farklı konularda manzum ve mensur çok sayıda eser yazmıştır. Şemseddîn-i Sivâsî, ferman ve hüccet üslubuyla yazdığı “*Emr-i İlâhî ve Hüccet-i İlâhî*” isimli risâlesinde bir insanın dünya hayatını ve nefsiyle olan mücadelesini, ilâhî emirlerin hevâya uymadan doğru anlaşılmasının önemini oldukça özlü bir biçimde sunmuştur. İnsanın nefsinin kötü emirlerinden kurtuluş mücadelesinde sunduğu çözümler günümüz insanının da dertlerine deva olabilecek niteliktedir. Bu çalışmada Şemseddîn-i Sivâsî'nin kısaca hayatı tanıtıldıktan sonra “*Emr-i İlâhî ve Hüccet-i İlâhî*” isimli risâlesi günümüz alfabesine aktarılacaktır. Risâlenin tahlili Osmanlı belgesi ferman ve hüccetle kıyaslanarak yapılacak, Sivâsî'nin bu risâlesinde yer alan tasavvufî görüşleri sunulacaktır.

Anahtar kelimeler: Şemseddîn-i Sivâsî, Emr-i İlâhî, Hüccet-i İlâhî, Ferman, Hüccet.

Shamsaddîn Sivâsî's “Amr-i İlâhî and Hujjat-i İlâhî” Named Treatise.

Abstract:

Shamsaddîn Sivâsî, founder Shamsiyya branch of Khalwatiyya order, is sufi and poet, who lived in the region Sivas during the Ottoman Empire in the sixteenth century. He was accepted as “hams own” for which he wrote more than five work masnavi style. He wrote many works on different subjects in poems and prose. In his “Amr-i İlâhî and Hujjat-i İlâhî” named treatise written by edict style Shamsaddîn Sivâsî has presented quite succinctly worldly life of a man and the struggle with his nafs (soul) and the importance of correct understanding of the divine commandments without complying with hewâ (bad desires). The solutions he offered in his treatise are also practical implementations for the contemporary problems of human beings in this century. In this study after introduced briefly in this life of Shamsaddîn Sivâsî, “Amr-i İlâhî and Hujjat-i İlâhî” named treatise will be transferred alphabet of today. Analysis of the treatise to be done by comparing the Ottoman document edict and hujjat, it will be presented Sivâsî's mystical views contained in this treatise.

Key Words: Shamsaddîn Sivâsî, Amr-i İlâhî, Huccet-i İlâhî, Edict, Hujjat.

* Yrd. Doç. Dr., İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi.

Giriş

Halvetîlik, XIII. asrın sonlarında Ahî Yûsuf Halvetî (ö. 708/1308-1309) tarafından Anadolu'ya giren ve XVI. asırdan itibaren Türk toplumuna en fazla tesir eden tarîkatlardan biri olmuştur.¹ Halvetiyye tarîkatının Şemsiyye² kolunun kurucusu kabul edilen³ Ahmed Şemseddîn-i Sivâsî'nin yaşadığı yıllar (926-1006/1519-1597) tarîkatın faaliyetlerini en fazla arttırdığı bir dönemdir.

Şemseddîn-i Sivâsî, Osmanlı Devleti padişahlarından Kanûnî Sultan Süleyman, II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet zamanında yaşamıştır.⁴ Bu dönem, Osmanlı Devleti'nin tarihe damgasını vurduğu ve Osmanlı coğrafyasında önemli şahsiyetlerin yetiştiği asırlardan biridir.⁵

Velûd bir şahsiyet olması hasebiyle Sivâsî'nin üzerinde doktora ve yüksek lisans tezleri yapılmıştır. Üzerinde çok çalışma yapılmış olması nedeniyle detaylara inmeden müellifimizin tanınması amacıyla hayatı hakkında kısaca bilgi vermeyi yeterli buluyoruz.

1- Şemseddîn-i Sivâsî'nin Hayatı

Şemseddîn-i Sivâsî'nin tam adı Ahmed Şemseddîn Ebu's-Senâ b. Muhammed Ebi'l-Berekât b. Ârif Hasan ez-Zilî es-Sivâsî'dir. Esmer olması sebebiyle "Kara Şems" olarak meşhur olsa da günümüzde Sivas'ta "Şems-i Azîz" adıyla anılmaktadır.⁶

1 Cengiz Gündoğdu, "Türk Tasavvuf Kültüründe Bir Şeyhler Ailesi: Şemsî-Sivâsîler", *Türkler*, Ankara 2002, sayı: 11, s. 128.

2 Halvetiyye tarîkatının kollarından biri olan Şemsiyye hakkında daha fazla bilgi için bk. Abdülbâkî Gölpinarlı, "Şemseddin Sivâsî", *İA*, İstanbul 1970, c. XI, ss. 422-23; Nathalie Clayer, "Shamsiyya", *The Encyclopadia of Islam*, Leiden 1995, c. IX, ss. 299-300; Gündoğdu, "Şemsî-Sivâsîler", ss. 128-140.

3 Muhammed Kemâleddîn Harîrîzâde, *Tibyânu vesâilî'l-hakâik fî beyâni selâsîlî't-tarâik*, Süleymaniye Ktp., İbrâhim Efendi, no: 431, vr. 209a; Sâdık Vicdânî, *Tomar-ı turuk-ı aliyye (Halvetiyye)*, İstanbul 1338-1341, s. 114; Hüseyin Vassâf, *Sefne-i Evliyâ*, nşr.: Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Kitabevi yay., İstanbul 2015, c. III, s. 479; Mustafa Aşkar, "Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihî Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 39, s. 560.

4 Fikret Mutlu, "Şemseddin Sivâsî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Düşüncesi", Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2005, s. 4.

5 M. Kazım Arıcan, "Şemseddin Ahmet es-Sivâsî'nin Ahlâk Anlayışı", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Haziran 2008, sayı: 1, s. 121.

6 Hasan Aksoy, "Şemseddin Sivâsî, Hayatı, Şahsiyeti, Tarikatı, Eserleri", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Aralık 2005, sayı: 2, s. 2; Birgül Toker, "Şemseddin-i Sivâsî'nin Mir'âtü'l-Ahlâk İsmi Mesnevîsinin Tenkidli Metni ve İncelenmesi", Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2003, s. 29.

Şemseddîn-i Sivâsî, farklı rivayetler olmakla birlikte 926/1520⁷ yılında Tokat'a bağlı Zile'de doğmuştur. Babası Ebu'l-Berekât Muhammed Efendi, Horasan'dan yirmi sekiz dervişle Zile'ye gelmiş⁸ ve vefatına kadar hayatını orada geçirmiştir. Muhammed Efendi, Amasya'da Şeyh Habîb Karamânî'nin (ö. 901-902/1496-1497) halifelerinden Hacı Hızır'ın halîfesidir. Muhammed Efendi'nin Sivâsî dışında Muharrem, İbrâhim ve İsmâil adlarında üç oğlu vardır. Şemseddîn-i Sivâsî'nin yetişmesinde, abileri Muharrem ve İbrahim'in önemli katkıları olmuştur.⁹

Şemseddîn-i Sivâsî, ilköğrenimine Zile'de başlamıştır. Yedi yaşında iken babası onu şeyhi Hacı Hızır'ın yanına götürmüş, onun duasını istemiş ve Şemseddîn-i Sivâsî şeyhin duâsına mazhar olmuştur.¹⁰ Daha sonra tahsil için Tokat'a gönderilmiş ve burada bulunan abilerinden istifade etmiştir. Tokat'ta dönemin âlimlerinden Arakiyecizâde Mevlânâ Şemseddîn Efendi'den ilim tahsil etmiş ve kısa zamanda hayli mesafe katetmiştir. Yirmi yaş civarında İstanbul'da Sahn medreselerinden birinde müderrislik yapmaya başlamış,¹¹ ama bir süre sonra bu görevini bırakarak Şam'a gitmiştir. Yaklaşık bir sene sonra ise hac etmek gayesiyle Hicaz'a geçmiştir. Hac dönüşü Zile'ye yerleşmiş, orada halka ders okutmaya ve vaaz vermeye başlamıştır.¹² Bu yıllarda Cumapazarı'na (Amasya) giderek Hacı Hızır'ın halîfesi, aynı zamanda babasının da şeyhi olan Muslihuddin Efendi'ye (16. yüzyıl) intisap eden Şemseddîn-i Sivâsî, şeyhinin vefatından sonra Zile'ye dönmüş ve tedris faaliyetlerine devam etmiştir.¹³

İlim ve irfanından yararlanmak üzere Tokat'ta bulunan Şeyh Mustafa Kırbâsî Efendi'ye intisap etmek istemiştir. Ancak Şeyh Kırbâsî, kendisinin yaşça ileri olduğunu söylemiş ve altı ay sonra Tokat'a geleceğini bildiği Abdülmecîd

7 Doğum tarihiyle ilgili farklı rivayetler için bk. Mutlu, *Şemseddin Sivâsî*, s. 15.

8 Hasan Yüksel, "Sivas'ta Bir şeyh Ailesinin Ortaya Çıkışı ve Vakıflar Üzerine Bir Deneme", *Revak*, Sivas 1990, sayı: 1, s. 39.

9 Toker, *Şemseddin-i Sivâsî*, s. 29.

10 Şemseddin Sivâsî, hayatının ilerleyen safhalarında Allah'ın kendisine ihsan ettiği herşeyi bu duanın bereketi olarak görmüştür. (Bk. Mustafa Nazmi, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat – Halvetîlik Örneği – Mustafa Nazmî Efendi'nin Hediyyetü'l-İhvân'ı*, haz.: Osman Türer, İnsan Yay., İstanbul 2010, s. 319; Rüya Kılıç, "Sivas'tan İstanbul'a Bir Tarikat Portresi: Şemsîyye ve Sivâsîyye", *Türkler*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, sayı: 11, s. 120.

11 Gölpinarlı, "Şemseddin Sivâsî", s. 422; Cengiz Gündoğdu, *Bir Türk Mutasavvıfı Abdülmecîd Sivâsî: Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 2000, s. 46.

12 Recep Sivâsî, *Necmü'l-Hüdâ fî Menâkıbı's-Şeyh Şemseddîn Ebi's-Senâ (Hidâyet Yıldızı)*, haz.: M. Fatih Güneren, İstanbul tsz., s. 15; Nazmî, *Hediyyetü'l-İhvân*, s. 367.

13 Aksoy, "Şemseddin Sivâsî", s. 5.

Şirvânî'ye (ö. 972/1564) intisap etmesini işaret etmiştir. Şemseddîn-i Sivâsî yaklaşık on yıl Abdülmecîd Şirvânî'nin hizmetinde bulunduktan sonra otuz beş yaşlarında hilâfet alıp Zile'ye dönmüştür. Sivas Valisi Hasan Paşa (ö. 974/1567), Sivâsî'den yaptırdığı Meydan Câmii'nin vâizlik görevini yapmasını istemiş, ama o, ailesi ve müritlerini de yanında götürmek şartıyla bu görevi kabul etmiştir.¹⁴

Sivas'ta vaizlik görevinin yanı sıra bir tekke açarak uzun süre ilim-irşad faaliyetini devam ettiren Şemseddîn-i Sivâsî, III. Mehmed'in daveti üzerine İstanbul'a gitmiş ve Eğri Kalesi'nin fethine (1005/1596) katılmıştır.¹⁵ İstanbul'da başta padişah, devlet erkânı ve dönemin ilim adamları tarafından karşılanmıştır. Sivâsî'yi karşılayanlar arasında dönemin önemli mutasavvıflarından biri olan Aziz Mahmud Hüdâyî de bulunmaktadır ve bir süre kendisini misafir etmiştir. Hüdâyî, ileri yaşına rağmen sefere niçin katıldığını sormuş o da şimdiye kadar büyük cihat (nefis mücadelesi) yaparak Peygamber'in sünnetine uyduğunu, ancak küçük cihada katılmadığını, bu hususta da onun sünnetine tabi olmak istediğini söylemiştir.¹⁶ Eğri Seferi'nden döndükten sonra hastalanmış ve bir süre İstanbul'da dinlenmiştir. Sonra ailesinin yanında ölmeyi arzu ettiğini belirterek III. Mehmet'ten izin istemiş ve Sivas'a dönmüştür. Şemseddîn-i Sivâsî, Sivas'a döndükten kısa bir müddet sonra, Rebülevvel 1006/Ekim 1597 senesinde vefat etmiştir. Cenaze namazı Receb Efendi tarafından kıldırılmış ve namaza 60.000 civarında kişinin katıldığı rivayet edilmiştir.¹⁷ Meydan Camii hazîresine defnedilen Sivâsî'nin türbesi, ölümünden üç yıl sonra inşa edilmiş ve bugüne kadar Sivas'ın önemli ziyaretgâhlarından biri olmuştur.¹⁸

2- Şemseddîn-i Sivâsî'nin *Emr-i İlähî ve Hüccet-i İlähî* Adlı Risâlesi

Osmanlı Devleti'nin sûfi şâirlerinden biri kabul edilen Şemseddîn-i Sivâsî'nin velûd bir şahsiyet olması hasebiyle üzerinde doktora ve yüksek lisans tezleri yapılmıştır.¹⁹ Ancak bu çalışmalarda risale hakkında "*Emr-i İlähî ve Hüccet-i*

14 Hasan Aksoy, "Şemseddin Sivâsî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2010, c. XXXVIII, s. 524.

15 Sivâsî, *Necmü'l-Hüdâ*, s. 78.

16 Şemseddîn Sivâsî'ye göre cihadın her çeşidini yerine getirmek esastır. Çünkü ashab-ı yemîn hiç cihatsız olmamıştır. (Bk. Şemseddîn Sivâsî, *Mir'âtü'l-ahlâk*, Süleymaniye Kütüphanesi, no: 17, vr. 30b).

17 Nazmi, *Hediyetü'l-İhvân*, s. 375.

18 Aksoy, "Şemseddin Sivâsî", s. 524.

19 Şemseddîn Sivâsî'nin manzum eserlerinin basılmış olması (*Şemseddin Sivâsî Külliyyâtı*, Sivas Belediyesi yay., Sivas 2015.) ve müellif üzerinde akademik çalışmalar yapılmış olması ha-

İllâhî isimli tasavvufî bir risâle" denilmek suretiyle bir cümle bilgi verilmiştir. Risâlenin ilk defa tanıtımı Şemseddin Sivâsî Sempozyumu'nda Mahmut İnat tarafından yapılmıştır.²⁰ Bu tanıtımda risâlenin nüshaları, edebî değeri ve muhtevası hakkında bilgi verilmiş, ancak metni ve tasavvufî tahlili yer almamıştır. Yazma halinde kütüphane raflarında kalmış bu küçük ama üslup açısından orijinal risâleyi ilim ve kültür hayatımıza kazandırmak istedik.

2.1. Risâlenin Tanıtımı:

Sivâsî'nin mensur eserlerinden biri olan *Emr-i İllâhî* ve *Hücçet-i İllâhî*, tasavvufî bir risâledir. İki bölümden oluşan risâlenin birinci bölümü *Emr-i İllâhî*, ikinci bölümü ise *Hücçet-i İllâhî*'dir. Kütüphane kayıtlarında "*Emr-i İllâhî*", "*Hücçet-i İllâhî*" ve "*er-Risâle fi't-Tasavvuf*" şeklinde farklı isimlerle kaydedilmişse de eserlerin başında "*Emr-i İllâhî*"²¹ veya "*Evâmir-i İllâhî*"²² olarak isimlendirildiğini ve içerikleri (bazı kelime farklılıkları olmakla birlikte) aynıdır. Risâlenin çok sayıda yazma nüshası mevcut olup "*Emr-i İllâhî*" ismiyle kayıtlı nüshalar şunlardır: Süleymaniye Ktp., Fatih 2863, vr.: 370-375; H. Hüsnü Paşa 583, vr.: 219-222; Hacı Selim Ağa Ktp., Hüday Efendi 482, vr.: 25-29; Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., Burdur Koleksiyonu 1040-06, vr.: 22b-25a; Ankara Milli Kütüphane, demirbaş no: 849/2, vr.: 23b-28b; demirbaş no: 4455/1, vr.: 1b-4b.

Risâlenin "*Hücçet-i İllâhî*" ismiyle kayıtlı nüshaları şöyledir: Süleymaniye Ktp., Dügümlü Baba 225, 20 vr.; Hacı Beşir Ağa 382, vr.: 201-207; Hacı Mahmud Efendi 2632, vr.: 62-69; Kasidecizade 717, vr.: 16-18; Zühdü Bey 154, vr.: 70-74; Yazma Bağışlar 3392/5, vr.: 137b-144a; Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., Burdur Koleksiyonu 1001-04, vr.: 57b-64a.

Risâlenin "*Risâle fi't-Tasavvuf*" ismiyle kayıtlı nüshaları ise şunlardır: Süleymaniye Ktp., Esad Efendi 3519, vr.: 77-78; Esad Efendi 3597, vr.: 21-24; Şehit Ali Paşa 3850, vr.: 244-248; Atıf Efendi 2790, vr.: 165-179; Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp., demirbaş no: 1547/4, vr.: 43b-51b; Vatikan Turco 185/6.

sebiyle eserleri hakkında detaylı bilgiler vermeyi gerekli görmedik. Sivâsî'nin eserlerinin yazma nüshaları ve baskıları hakkında detaylı bilgi için bk. Hasan Aksoy, "*Şemseddin Sivâsî, Hayatı, Eserleri ve Mevlidi: Tenkitli Metin*", Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1983, ss. 19-55.

- 20 Mahmut İnat, "*Şeyh Şemseddin-i Sivâsî'nin Emr-i İllâhî ve Hücçet-i İllâhî İsimli Eseri*", *Şemseddin Sivâsî Sempozyum Bildirileri*, edit.: Ahmet Dağüstü, Sivas 2015, ss. 303-311.
- 21 Şemseddin Sivâsî, *Hücçet-i İllâhî*, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Burdur Koleksiyonu, no: 1001/4, vr. 57b; (a. mlf.) *Hücçet-i İllâhî*, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Burdur Koleksiyonu, no: 1040/6, vr. 22a; (a. mlf.), *Hücçet-i İllâhî*, Ankara Milli Ktp., no: 4455/1, vr. 2a.
- 22 Şemseddin Sivâsî, *Risâle fi Beyânî't-Tasavvuf*, Çorum Hasan Paşa Ktp., no: 19 Hk 1547/4, vr. 48b.

Sivâsî, Türkçe kaleme aldığı bu risâlesinde Farsça ve Arapça terkipleri çok sık kullanmaktadır.²³ Risâle sembolik ifadelerle, alegorik anlatımlarla süslenmiştir. Risâlede kullanılan bazı semboller vücut şehri, yokluk diyarı, vücut şehrinin beyi İnâyetullah, kadısı Hidâyetullah, Dalâlet-âbâd subaşı İblis, Tevbe bin İlham, Nedâmet b. Tevfiktir. Bu anlatım okuyucuya konunun maksadını daha canlı ve vurgulu bir şekilde sunduğu için zihnî bir zevk vermektedir.²⁴

Sivâsî'nin *Emr-i İllâhî ve Hücet-i İllâhî*'yi yazdığı tarih belli değildir. Çünkü risâlenin sonunda üsluba uygun bir biçimde "Sonsuzluk senesinin ezel ayının başında yazılmıştır" ifadesine yer verilmiş, ancak net bir tarih belirtilmemiştir. Aşağıda metnini vereceğimiz risâle, Ankara Milli Kütüphane, nr. 849/2'dedir.²⁵ Bu nüsha, müellifin vefatından yedi yıl sonra istinsah edilmesi sebebiyle metne esas alınmıştır. Fakat okumalar beş nüsha karşılaştırılarak yapılmış, nüsha farklılıkları dipnotta belirtilmiştir. Karşılaştırılan nüshalar şunlardır: *Hücet-i İllâhî*, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Burdur Koleksiyonu, no: 1001/4, vr. 57b-64a;²⁶ *Hücet-i İllâhî*, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Burdur Koleksiyonu, no: 1040/6, vr. 22b-25a;²⁷ *Hücet-i İllâhî*, Ankara Milli Ktp., no: 4455/1, vr. 1b-4b;²⁸ *Risâle fî Beyâni't-Tasavvuf*, Çorum Hasan Paşa Ktp., no: 19 Hk 1547/4, vr. 43b-51b.²⁹

1.2. Risâlenin Metni

İftihârü'l-ümerâi'l-kirâm zü'l-kadri ve'l-ihtrâm el-muhtassu bi-mezîdi inâyeti'l-meliki'l-allâm şehri "Vücûd" beyi olan "İnâyetullâh" dâme ikbâlühû ve kâdî kudâti'l-müslimîn evlâ vülâti'l-muvahhidîn mevlânâ "Şehr-i Vücûd" kadısı "Hidâyetullâh" dâme fazlühümâ tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki dârende-i fermân-ı hümâyûn "Rûh" nâm kimesne atebe-i 'ulyâma gelüp şöyle arz-ı hâl eylediği diyâr-ı ademde iken bakâ ikliminin evsâfın istimâ' ettikte cân u dilden âşık-ı şeydâsı olup lâkin ol diyâr-ı celîlü'l-

23 Şemseddin Sivâsî'nin yaşadığı XVI. Yüzyıl, edebî dilin Arapça, Farsça ve dil kurallarıyla en fazla yüklü olduğu devirdir (bk. M. Orhan Soysal, *Eski Türk Edebiyatı Metinleri*, Ankara 1978, s. 330).

24 İnat, "Şemseddin-i Sivâsî'nin *Emr-i İllâhî ve Hücet-i İllâhî* İsimli Eseri", s. 310.

25 Şemseddin Sivâsî, *Sûret-i Emr-i İllâhî*, Ankara Milli Ktp., no: 849/2, vr. 23b-28b (istinsah tarihi 1013/1604). Nüsha ismi metin karşılaştırmak için dipnotta AE olarak verilecektir.

26 Nüsha ismi dipnotta KH1 olarak verilecektir.

27 Nüsha ismi metinde KH2 olarak verilecektir.

28 Nüsha ismi metinde AH olarak verilecektir.

29 Nüsha ismi metinde ÇR olarak verilecektir.

i'tibâra münâsib emti'a³⁰ "Ed-dünyâ mezra'atü'l-âhira"³¹ hükmünce ancak "Vücûd" şehrinde bulunmağın bu ticâret niyetine müddet-i medîde menâzil-i aslâbdan merâhîl-i erhâma kona göçe, ana karnı demekle ma'rûf bir teng ü târ mevzi'de bi-kazâillâh ve mâşâallâh mahbûs olup "Ve kad halakaküm atvâran"³² fehvâsınca gâh nutfe-i kazere ve gâh alaka-i azera ve gâh mudga-i mustakzira olmakla hâlden hâle girdikten sonra, ol mevzi'-i muzîkde beş ay mikdârı zâd ü zevâdım kara kan olmuş iken bi-hamdillâh ki ol ahsenü'l-mukaddirîn fe-tebârekellâhü ahsenü'l-hâlikîn "Lekad halakna'l-insâne fi ahseni takvîm."³³ mûcibince bu bende-i nahîfine ahsen-i takvîm hil'atin revâ vü sezâ görüp ol derbenden halâs müyesser etdikte, çıplak ve toylak ve zaîf ve nahîf hezâr enîn ü bükâ vü hanîn ü sadâyla kal'a-i ana ki dâr-ı dünyâdır bin belayla ana duhûl idüp "El-garîbü ke'l-a'mâ velev kâne basîran"³⁴ muktezâsınca on beş yıl mikdârı şehir-i bâzârın ve dürre-i yârin³⁵ beyhûde seyr idüp bu esnâda sıhhat ü safâ vüs'at-i gınâ birle ömr-i girân mâye gibi elüme sermâye girdikte "Er-refîk sümme't-tarîk"³⁶ minvâlince ticâret-i ma'hûdenin ahvâline vâkıf ve nice sûd ü ziyân görmüş umûr-dîde tüccâr-ı âhiret bulup umûr-ı âhirete müteallık bey' u bâzâr sadedinde iken nâhiye-i dalâlet-âbâd subaşısı olan "İblis" nâm telebbüs kimesne "Emmâre" nâm bir "Abd-i siyeh-fâm" gulâmını ve bu ticâretde vekîlim olan "Akıl" nâm kethüdâmı saddı merâid-i³⁷ bâtla ve hezâr emânet-i âtla ile mağrûr idüp sûret-i Hak'da "İnnî lekümâ lemîne'n-nâsîhîn"³⁸ nassı üzre gâh hadd-i hâl³⁹ ile mübtelâ-yı dâm ve gâh hevâ-yı hüsn-i cemâlle bî-arâm kılup ve gâh heves-i teshînde la'b-ı bâzî esb-i tâzîsine bindirip terâne-i şeytâniyye tâziyânesiyle kûçe-be-kûçe yıldırıp naklü harâmı bezm-i müdâmda mennü selvâ diye yedirdikten sonra manâsıb-ı fâniyye hamrı birle akılların alup bir gice bu nahîf, hâb-ı gaflette iken bu ikisin ayırıp sâlifü'z-zıkr sermâyemi bile gâret idüp "Hevâ-yı heves" nâm mevzi'de fisk u fücûr-ı la'b-ı bâzîye harc idüp ol iki miskîni tûl-i zamân selâsil-i şehvâniyyede bend ü habâil-i nesfâniyyede

30 Emti'a AE: emtiaya kâdir olmayüb KH1, KH2.

31 Dünya âhiretin tarlasıdır (İsmâil b. Muhammed Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-İlbâs*, haz.: Ahmed el-Kalâs, Beyrut 1399/1979, c. I, s. 412).

32 Hâlbuki o sizi evrelerden geçirerek yaratmıştır (Nuh, 14/71).

33 Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık (Tîn, 95/4).

34 Garip kimse, gözleri görse bile a'mâ gibidir.

35 Dürre-i yârin AE: dâr ü diyârın ÇR.

36 Önce yoldaş sonra yol.

37 Merâid AE: mevâid ÇR, KH1, KH2.

38 Şüphesiz ben size öğüt verenlerdenim (A'raf, 21/7).

39 Metinde her iki "ha" da "hu" ileidir.

kayd idüp kâr-ı menâhîde kullanırken bu esnâda “Tevfik” bir hayırhâh kimesne akl-ı pür-ukkâle refik olup hâline⁴⁰ vâkıf oldukta “Emerû bi’l-ma’rûf ve nehev ani’l-münker”⁴¹ minvâlince tarîk-i nush-pende sâlik olup kanısın râh-ı Hakk’ın misâfiri ve sebîl-i selâmın tâciri “Rûh” nâm merd-i sâlihın vekîli değil misin ki diyâr-ı bakâ için ticâret üzre idin şimdi sebep ne oldu ki onu terk eyleyip iblîs-i telbîsin enîsi ve bir merd-i merdûdun celîsi olup bâb-ı şakâvette derbâmı ve umûr-ı şerde mi’vânı olmuşundur. Cehâlet vâdisinde südün ziyâna verecek hüsrâna tebdil etmişsin “Yevme ned’û⁴² külle ünâsin bi-imâmihim”⁴³ hâleti zuhûr etdikte huzûr-ı Hakk’a celle şânühû ne yüz ile varırsın dedikte akl-ı miskîn hûşin başa cem idüp “Ve-zekkir feinne’z-zikrâ tenfeu’l-mü’minîn”⁴⁴ misdâkınca “Tevfik” nâm refikin tezkîri çağırılıp nush-ı nâsihin istihsân etdikte “Men işteşâre lem yendem”⁴⁵ fehvâsınca ya çâre nedir diye müşâvere silkine sâlik olucak, tevfik-i hoş-refik cevâb-ı savâb verdi ki: “Min alâmeti’s-saâdeti el- avdetü ile’l-atabeti’l-mu’tâdeti ve’r-rucûu ile’l-hakkı hayrun mine’t-temâdi fi’l-bâtıl”⁴⁶ mazmûnunca re’y-i sedîd budur ki yine rûh-ı pür-fütûhün dâmen-i kerâmetine pek yapışıp “El-lütfu fi’l-hîleti ecvedü mine’l-vesîle”⁴⁷ mefhûmunca bi’z-zât vâkî’ olan hatâ ve zelle itizâr idesin. Zannım budur ki o civâr-ı rahmânın cârî ve âlem-i ervâhın nâm-dârı “El-uzrû ‘inde kirâmî’n-nâsi makbûlün”⁴⁸ ma’nâsınca özrünü makbûl tutup seni yine kemâ-kân ticâret-i âhîret hizmetinde nasb ide ve inşâ’allâh saâdet-i ebediyyeye vâsıl ve siyâdet-i sermediyyeye nâil olasın dedi. Pes akl-ı miskîn tevfikin bu işâretin beşâret bilip “Er-rucûu ilâ bâbi’l-mevlâ ahlâ mine’l-aseli ve evlâ”⁴⁹ deyip es’ad-i evkâtta habl-i teslîmi boynuna bend ve kelîm-i nedâmeti önüne peyvend idüp “El-abdü abdün ve in ebika fe’l-afvü ale’l-mevlâ ehakku ve elyeku”⁵⁰ terânesiyle yine kapıma geldikte “Takrîu’l-kâidi leyse mine’l-

40 Hâline AE: keyfiyet-i haline ÇR.

41 İyiliği emreder ve kötülüğü yasaklarlar (Hac, 22/41).

42 Metinde, âyette geçen “ned’û” kelimesi “yüd’â” olarak geçmektedir. (Bk. Sivâsî, *Emr-i İllâhî*, vr. 24b).

43 Bir gün ki bütün insanları kendi önderleriyle çağıracağız (İsrâ, 17/71).

44 Sen yine de öğüt ver. Çünkü öğüt mü’minlere fayda verir (Zâriyât, 51/55).

45 İstişâre eden pişman olmaz (Taberânî, *Mucemü’s-Sağîr*, II/175).

46 Saadetin alameti sağlam bir mertebeye ermektir ve Hakk’a dönmek, batılda direktmekten daha hayırlıdır.

47 İnsanın yolda karşılaştığı lütüfler, kendi imkânlarıyla sahip olduğu araçtan daha iyidir.

48 Özür, mümtaz insanların katında makbuldür.

49 Mevlâ’nın kapısına dönmek baldan daha tatlı ve evlâdır.

50 Köle kölelik yapmaktan kaçsa da sahibine affetmek daha uygundur ve daha çok yakışır.

mürüvveti ve teşnû'l-mu'teziri leyse mine'l-fütüvveti"⁵¹ mukabbeli kabûl haslet-i zevî'l-ukûl olmağın yine kabûlümüz oldu. Lâkin ol "Nefs-i Emmâre" nâm gümrâh ve bedsirişt-i bî-penâh tînetinde şakâvet ve cibilletinde sefâhet olmağın salâh cânibine meylî olmayup şehvât-ı âcile ile ömr-i nâzenîni tâat-i iblîsde geçirmek ister ve bu husûsta bana ziyâde zulm hayf olmuştur diye atebe-i adâlet-penâha dâd-ı feryâda geldüğün bildirdi. İmdi buyurdum ki iş bu üftâde fermân-ı vâcibü'l-iz'ânımla vardıkta mahall-i kazâda ihzâr-ı husemâ kılup hak üzre tefîş ve gereği gibi tenbîş idüp göresin fi'l-vâki' kaziiye takrîr ve mesele tahrîr ettiği gibi olup abd-i mezbûr bunun gulâmı idüğü şühûd-ı adûl vâcibü'l-kabûl birle sâbit ve zâhir olursa gerektir ki bi-gayri terâhin ve ihmâlin⁵² hakkı müstahakkına îsâl bâbında teşmîr-i ezyâl idüp "İnnellâhe ye'murukum en-tüeddü'l-emânati ilâ ehlihâ"⁵³ emr-i vâcibü'l-icâbesine imtisâlen ol abd-i müte'anniti hezâr zecr-i hevân ve harr-ı hızlânla bî'l-fiil dalâlet-âbâd subaşısı olan iblîs-i bed-celîsin elinden alup abd-i âbıkdır müjde-gân alurum bahânesin ettirmeyip ber-vefk-i şer'-i şerîf ve tıbk-ı emr-i münîf gerü sâhibine teslîm etdikten sonra ol iblîsî sen sanalı ve telbîsü bed-fiâli harbe-i la'net ile muhkem let ve darbe-i avzet ile mahall-i nikbet kılup vâdî-i hayrette mahbûs ve çengâl-i haybette menkûs idesin ki "İnnemâ cezâüllezîne yühâribûne'llâhe ve rasûlehû... en-yukattelû ev yusallebû... ev yünfev mine'l-arz."⁵⁴ nikâtına mazhar "Fahruc minhâ feinneke raçim. Ve inne aleyke'lla'nete ilâ yevmi'd-dîn."⁵⁵ la'nete siper olduğun bileler tâ ki bu kaziiye mûcib-i ibret ve müzekkir-i hikâyet olup her iblîs gül ü telbîs mahzûl-i tüccâr-ı âhîret kârbânına rah-zenlik etmeye ve min-ba'd ol nefsi-gümrâh ve abd-i gâfil bî-âgâh yine te'annüt idüp "Rucû'u'l-kelbi'l-azûz e'azzü min fahhi'l-baûz"⁵⁶ hükmünce me'lûfüne meyl ve murâdına neyl etmez. Vesîle, yine abâk etmek ihtimâli olursa egerçi "Te'dîbü'z-zî'bi li't-tehzîbi mine't-ta'zîb"⁵⁷ dahi yerinde

51 Rehberin azarlaması mertlik değildir ve özür dileyen kimsenin teşhir edilmesi de fütüvvet değildir.

52 "Bi-gayri terâhin ve ihmâlin" ifadesi ihmal ve gevşeklik göstermeksizin anlamına gelmektedir.

53 Allah, size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi emreder (Nisâ, 4/58).

54 Metinde bir kısmı verilen ayetin tamamı şöyledir: "Allah'a ve Resûlüne savaş açanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası; ancak öldürülmeleri yahut asılmaları veya ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut o yerden sürülmeleridir. Bu cezalar onlar için dünyadaki bir rezilliktir. Ahirette de onlara büyük bir azap vardır" (el-Mâide, 5/33).

55 Öyleyse çık oradan, çünkü sen kovuldun. Şüphesiz hesap gününe kadar lânet senin üzerindedir (Hicr, 15/34, 35).

56 İsrırgan köpeğin dönüşü sivrisineğin vızılıtsından daha iyidir.

57 Kurdu terbiyesi ona eziyetten ziyâde onu eğitmek içindir.

ve terbiyet-i nâ-ehli râçûn girdgân bir künbedest makarrında ve şecere-i bîd semere-i mukayyed olmayıp tahm-ı ısırgân küllü reyhân ve sünbülü zamîrân bitürmediği hep mahallindedir. Velâkin terbiyet-i ulemânın eser-i azîmi ve sohbet-i sulehânın nûr-ı cesîmi olduğu da “İshab ehâ kerame tahzâ bi-suhbetihî fe’t-tab’u müktesebün an külli mashûbin ke’r-rîhi izâ ehazte min mâ temurru bihî netinen mine’n-netîn ev tîben mine’t-tîb”⁵⁸ fehvâsınca mübeyyen ve müberhendir ki nice şûristândan şeker ve nice gülistândan gül-i ter derilmiştir. Pes ol abd-i ezîzî⁵⁹ “Nâsîh” nâm pîr-i azîzin hizmetine iletip “Fekûlâ lehû kavlen leyyinen”⁶⁰ mefhûmunca evvelâ mülâyemet semtinden dünyâ-yı denînin fenâsın ve âlem-i ulvînin bakâsın işrâb idüp hevâya tâbî olmanın hevân-ı hüsrânın ve tâat-i Hak’ta olmanın rîh-i bî-girânın bildire eğer bununla uslamazsa “Mürşid” nâm pîr-i murtâza iletisin. Tâ ki tabanın tarîkat falakasına kaldırıp takvâ asâsıyla muhkem darb idüp savm ü salât kaydıyla mukayyed kıldıktan sonra “Çillehâne” nâm mevzî’de habs idüp “Fa’lem ennehû lâ ilâhe illallâh”⁶¹ hükmünce tevhdî, câirîn eline vire. Tâ ki hâne-i kalbin gubâr-ı ağıyardan hâlî etmekle emmâreliği me’mûreliğe tebdîl ve telvîni temkîne ve mutmainneliğe bedîl ola. Hazret-i Vâcibü’l-Vücûd’un celle şânühû ve azze burhânühû “Elâ inne evliyâellâhi lâ havfun aleyhim velâhüm yahzenûn”⁶² buyurduğu zümresinde dâhil ola. Eğer bu tarîk-ı eslemi eslemeyüp ve dalâlet-âbâd subaşısı iblîs-i bed-celîsün sohbetinden dûr olmayıp bâb-ı şakâvet-meâbına varıp gelmesin kesmezse Hazret-i Kahhâr-ı Mutlak’ın cellet azametuhû ve azumet satvetuhû “Zerhüm ye’külû ve yetemette’û ve yülhihimü’l-emelü fe-sevfe ya’lemûn”⁶³ fermâmı hükmünce bir mikdâr erhâyı anân idesin tâki el-’iyâzü billâh “Hatemallâhü alâ kulûbihim”⁶⁴ hızlânına mazhar ve “Kul temetta’ bi-küfrike kalîlen inneke min ashâbî’n-nâr”⁶⁵ hüsrânına makarr olmak salb-i siyâsetine istihkâkını vukû’ı üzre yazıp dergâh-ı muallâma bildiresin bundan sonra emr-i şerîf-i vâcibü’l-ittibâ’ım her

58 Yüce gönüllü kardeşinle dost ol, onun dostluğunu kazan, şüphesiz huy, dostluk kurulan kişilerden kazanılmıştır. Tıpkı rüzgâr gibi geçtiği yerler kötüyse kötü koku getirir, güzelse güzel koku getirir.

59 Ezîzî AE: nâçiz ÇR.

60 Onunla yumuşak bir dille konuşun (Tâhâ, 20/44).

61 Bil ki Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur (Muhammed, 47/19).

62 Bilesiniz ki Allah’ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de (Yûnus, 10/62).

63 Bırak onları yesinler (içsinler), yararlansınlar; emelleri onları oyalayadursun. İleride (gerçeği) bilecekler (Hicr, 3/15).

64 Allah onların kalplerini mühürledi (el-Bakara, 2/7).

65 De ki: “Küfürünle az bir süre yaşayıp geçin! Şüphesiz sen cehennemliklersindir” (Zümer, 39/8).

ne vechile vârid olursa fermân-ı âlî-şânım yerine getiresin. Tâki velâyet-i vücûdda olan tüccâr-ı âhiret bî-havf ü hazâyet bey'-ı bâzârlarında olup kârbân-ı Hak ehakk elyak şehîr be-şehr velâyet be-velâyet zıll-i adâletimde esvedehû hâl ve sarrafehû bâl olmalarından gayrıya rızâ-yı şerîfim yoktur. Hemân bakâ ü sebâtım ve senâ ü celâletim senâsına iştigâl göstereler ve bu emr-i şerîfim "Rûh" nâm kimesnenin yedinde ilâ yevmi'l-kıyâm ibkâ idesin ve alâmet-i şerîfe i'timâd idesin. Tahrîren fî evâil-i şehri ezeli'l-âzâl min şuhûri seneti ebedi'l-âbâd bi-makâm-i lâhût.⁶⁶

El-muharrer fî hâzihî'l-vesîkati mukarrer ale't-tarîkati'l-enîfeti. Ve ene'l-vâsik bi-inâyetillâhî'l-vedûd. Hidâyetullâh el-kâdî-i medîneti'l-vucûd. Sellemeullâh ve ebkâhü fî evvelâhû ve âhirâhü.⁶⁷

İkinci Bölüm

Sebeb-i tahrîr-i kitâb-ı şer'î ve mûcib-i tastîr-i hutâb-ı mer'î oldur ki mahrûse-i vücûddan rûhu bi'z-zât irâdet-i yediyle dâru's-saltanatî'l-kübrâ lâ-zâle-melceen ve mev'ilen tarafından şehîr-i vücûd beyi olan iftihârû'l-ümerâî'l-kirâm "İnâyet Bey" hazretlerini ve işbu hâdim-i şer'-i şerîfe fermân-ı âlî-şâna vâcibü'l-iz'ân vârid olup mûmâ ileyh mîr-i mükerrrem hizmetleriyle cem' olup kırâet olundukta mazmûn-ı şerîfimde münderic ve meknûn-ı münîfimde mündemic olan "Rûh" nâm merd-i nefîs dalâlet-âbâd subaşısı olan iblîs-i telbîsden sedde-i celâlet-meâbıma şikâyet gelip⁶⁸ ticâret-i âhiret sadedinde iken "Nefs-i Emmâre" nâm bir gulâmını ve "Akıl" nâm kethüdâsını hezâr iğvâ vü idlâlle ayardıp sıhhat-i safâ ve ömr-i girân mâyeden elinde olan sermâyesin bi'l-küllîye gâret idüp ol iki miskîni "Hevâ vü Heves" nâm mevzî'de kâr-ı menâhîde kullanıp sermâyesi meblağ-ı menkûdu zâyî ettiğın bildirdi. İmdi göresin kazıyye atebe-i 'ulyâma arz olunduğu gibi olursa ba'de's-sübût hakkı müstehakkına îsâl idüp velâyet-i adâlet-meâbımda böyle tuğyân-ı buğyân idenlerin muhkem hakkından geline diye fermân olunmağın imtisâlen li'l-emri'l-âlî ve iclâlen li-şe'nihî'l-müteâlî müşârun-ileyh mîr-i mahdûm tarafından "Avnullâh" nâm çavûş ve bu dâî cânibinden "İhsânullâh" nâm muhzır bâ-heves husûs-ı mersûmun görölmesiçün iblîs-i gûlün ve telbîs-i mahzûlün ihzârına irsâl olundukta sad hîle ve efsûnla o dîv

66 Sivâsî'nin iki bölüm olan risalesinin birinci bölümü burada bitmektedir. Ancak bazı nüshalar sadece bu bölümü almışlardır (bk. Sivâsî, *Hücet-i İlahî*, no: 4455/1, vr. 1b-4b).

67 Bu paragraf çalışmaya dâhil ettiğimiz nüshalardan üçünde bulunmakta (AE, KH1, KH2) diğer iki nüshada bulunmamaktadır (AH, ÇR).

68 Şikâyet gelip AE: gelüp ızhârû tazallum idüp ÇR.

merîdî⁶⁹ ve bâb-ı iğvâda ferîdî baht-ı⁷⁰ pâdişâhîde bi-avni'llâh ve ihsânihi getirip hezâr zecr-i hevânla resen-i fermânı gerden-i bî-emânına tavk idüp mahmel-i dîvân-ı Ahmedî ve mahfel-i eyvân-ı Muhammedî sallallâhü alâ ve vâzî'uhâda ihzâr olundukta ruh-ı belâ-keş ve ol mecrûh-ı pür-âteşe vech-i meşrûh üzre takrîr-i kelâm ve tahrîr-i merâm kıldıkta dalâlet-âbâd subaşı olan ol merd-i merdûd iblîs-i Nemrûd'dan istintâk olup mukâbelede cevâb-ı nâ-savâb verdiği hâşâ abd-i mezkûru ben ayartmadım velâkin bu abd-i âbıkdır kendi hevâsında serserî gezerken yuvadan buldum tasarruf ettim ve bu makûle abd-i gümrâh-ı bî-intibâhın zabt-ı tasarrufu benim olmak husûsunda "İnneke mine'l-münzarîn ilâ yevmi'l-vakti'l-ma'lûm"⁷¹ tuğrâsıyla muanven elimde berât-ı sermedî ve teşdîdât-ı ebedî vâriddir ki kelâm-ı kadîminde ve furkân-ı azîminde "Ve's-tefiz meni's-teta'te minhüm bi-savtike ve eclub aleyhim bi-haylike ve racilike ve şârihküm fi'l-emvâli ve'l-evlâdi va'idhüm"⁷² diye bu kuluna hitâben fermân-ı lâzımü'l-iz'ân vârid olmuştu diye ihticâc ve hazret-i Kur'ân'dan murâd nedir? Fehm etmeyip hevâsı üzre leccâc etdikte rûh-ı mecrûh cevâb-ı savâba mütesaddî olup nâfe-i femden misk-i tâtârî îsâr u nisâr idüp lisân-ı irfânla beyân-ı burhân eyleyip dedi ki: Ey bende-i kenûd ve ey efgende-i anûd! Henüz ol dergâh-ı âlîde mertebeni bilmeyip tabakanı anlamayıp sen seni ubbâd-ı münkâdîn yerinde koyup idlâl ve iğvâl husûsunda elinde fermân-ı ilâhî olmak da'vâsına mütesaddî olup Hazret-i Hakk'a iftirâ ve tehdîden buyurduğuna emirdir diye murâd idersin. Fe-hâşâ⁷³ sümme hâşâ sümme hâşâ "Li-enne'llâhe lâ ye'meru bi'l-münkeri ve'l-fahşâi"⁷⁴ Hazreti Kur'ân'dan ihticâc ettiğin âyât-ı 'ızâmda vâki' olan suver-i evâmîr ki "Ve'stefiz ve eclub ve şârihküm ve'id"⁷⁵ kelimeleridir. Bunlar egerçi sûret-i emirdedir velâkin murâd-ı şerîfleri sana tehdîd ve teşdîddir. Nitekim "Ve kuli'l-hakku min rabbiküm fe-men şâe fe'l-yü'min ve-men şâe fe'l-yekfur"⁷⁶ de ki "Fe'l-yekfur" kelimesi sûret-i emirde tehdîd olduğu gibi ve nakl ettiğin

69 O dîv/dev merîdî AE: ol merd-i merdûdi KH1.

70 Baht AE: taht KH1.

71 O hâlde, sen vakti bilinen güne (kıyamete) kadar mühlet verilenlerdensin (Hicr, 15/37, 38).

72 Onlardan gücünün yettiğinin ayağını çağrınla kaydır. Atlıların ve yayalarınla onların üzerine yürü. Onların mallarına ve evlatlarına ortak ol. Onlara vaadlerde bulun (İsrâ, 17/64).

73 Diğer nüshada "fehâşâ" ifadesinden önce "neûzü billâh" ibaresi yer almaktadır ÇR.

74 Allah kesinlikle hayâsızlığı ve kötülüğü emretmez.

75 Risâlede ayetin tam metni verilmemiş, ancak âyete içinden fiiller yazılarak işaret edilmiştir. Âyetin tam metni şöyledir: "(Haydi) onlardan gücünün yettiğinin ayağını çağrınla kaydır. Atlıların ve yayalarınla onların üzerine yürü. Onların mallarına ve evlatlarına ortak ol. Onlara vaadlerde bulun. Hâlbuki şeytan onlara aldatmadan başka bir şey va'detmez" (İsrâ, 17/64).

76 De ki: "Hak, Rabbinizdendir. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin (Kehf, 18/29).

âyât-ı 'ızâmın tezâîf-i zeylinde⁷⁷ vâki' olan âyât bu beyân beyyinât-ı kâtı'âtdır ki "Kâle fe-men tebi'ake minhüm fe-inne cehenneme cezâüküm cezâen mevfü'râ"⁷⁸ diye buyurduktan sonra tehdîden ve's-tefiz diye buyurduğunu akl-ı firâseti ve ilm-i kiyâseti olan hiç emre haml ider mi velâkin şakâvette nihâyete ve sefâhette gâyete erdiğinden Hazret-i Kur'ân'ı re'y-i dakîkin üzere tefsîr idüp küfrün üzere küfür hâsıl idersin, diye la'în-i mahzûli ilzâm ve efhâm etdikte sâlifü'z-zikr abd-i âbık rûhun kadîmden gulâmı idüğüne beyyine talep olundukta adûl-i müslimînden ve sikât-i muvahhidînden tevbe bin ilham ve nedâmet bin tevfi'k da'vây-ı şer'iyyesine mutâbık vâdî-yi⁷⁹ meşrûhasına muvâfık şehâdet ettikleri⁸⁰ ecilden ba'de't-tezkiyyeti'ş-şer'iyye şehâdetleri hayyiz-i kabulde olup "Emmâre" nâm abd-i siyeh-fâm rûh-ı pür-fütûhun kavli olduğuna hükm olunduktan sonra iblîs-i telbîsin elinden alınup geru sâhibine teslîm olundukta emr-i pâdişâhîye imtisâlen abd-i mezbûru "Nâsîh" nâm azîz hizmetine eyletüp nush-ı belîğ-i mütenassîh olup te'sîr-i terbiyet müşâhede olunup simâ-yı salâh çehre-i pür-behresinde zâhir ve bâhir olucak ubûdiyyet-i şeytâniyye hürriyet-i rahmâniyyeye tebdîl etdikte "Mürşid" nâm hümâm hizmetine diz çöküp "Halvethâne" nâm mevzi'de ri'yâzetle çilleler çeküp "Usûl-i Esmâ" nâm kitâbdan ilm-i ledünnî dersini tekmîl etdikte icâzet-i pîrân ve himmet-i merdânla el-ân "Medîne-i dil"de seccâde-nişîn ve sâhib-i temkîn olup bi-hamdillâh kuvâ-yı vücûd tâliblerine bi-avnilâh ve bi-mennihî irşâd etmektedir. Ve kazıyye bu minvâl üzere cârî olduğuna bu vesîka-i şâriha ketb olunup yedine⁸¹ vaz' olundu ki derekât-ı emmârelikte olanlar derecât-ı nesâyim-i ünsiyyeden me'yûs olmayup ravâyih-ı kudsiyye istişâmına tâlib ve râğib ola.

1.3. Risâlenin Tahlili

Şemseddîn-i Sivâsî'nin "*Emr-i İllâhî ve Hücet-i İllâhî*" isimli risâlesinin birinci kısmı ferman uslubuyla/formatında yazılmıştır. Sivâsî, maksadını daha önce tarikat geleneğinde örneğine rastlamadığımız bir tarz olan fermanla anlatmak istemiştir. Risâleyi özgün kılan da bu husustur.

Ferman: Dîvân-ı Hümâyun'da alınan kararlara uygun olarak yazılan ve üzerinde tuğra bulunan padişah emirlerinin genel adıdır. Bu kelime,

77 Zeylinde AE: tertilinde KH1.

78 Allah buyurdu ki: "Onlardan her kim sana uyarırsa, biliniz ki cehennem de sizin cezânızdır, hem de mükemmel bir cezâ! (İsrâ, 17/63).

79 Vâdi AE: kelimât ÇR.

80 Muvâfık şehâdet ettikleri AE: edây-ı şehâdet-i şer'iyye ÇR.

81 Yedine AE: bu ruha ÇR.

padişaha ait olduğunu gösteren “âlî-şân, hümâyün, pâdişâhî, şerif”; mutlaka uyulması gerektiğini belirten “vâcibü'l-iz'ân, vâcibü'l-ımtisâl” gibi sıfatlarla birlikte kullanılır⁸² ki risâlede, “fermân, hümâyûn, fermân-ı vâcibü'l- iz'ân, emr-i şerîf-i vâcibü'l-ittibâ, fermân-ı âlî şân” kelimeleri sıklıkla geçmektedir.

Fermanların büyük bir çoğunluğunda ferman veya aynı anlamda kullanılan emir ve hüküm kelimelerinin “emr-i âlî, emr-i şerîf, emr-i pâdişâhî, emr-i münîf-i vâcibü'l-ittibâ; hükm-i şerîf ve hükm-i cihân-mutâ” şeklinde terkip olarak kullanıldığı da görülmektedir.⁸³ Bu husus, Sivâsî'nin risâleye “*Emr-i İlâhî*” ismini vermesinin nedenini de anlamamızı sağlamaktadır. Fermanlar valilere, kadınlara bir emrin yerine getirilmesi için yazılıyorsa Sivâsî'nin bu fermanı da hayalî olaylar kurgulanarak varlık şehrinin beyi ve kadısına yazılmış ve onlardan ilâhî emirlerin uygulanması istenmiştir. Bu husus anlatılırken tamamen tasavvufî ve dinî içerikli sembollerden yararlanılmıştır.

Sivâsî, risâleye “İftihârü'l-ümerâi'l-kirâm zü'l-kadri ve'l-ıhtirâm el-muhtassu bi-mezîdi inâyeti'l-meliki'l-allâm şehri “Vücûd”⁸⁴ beyi olan “İnâyetullâh” dâme ikbâlühû ve kâdî kudâti'l-müslimîn evlâ vülâti'l-muvahhidîn mevlânâ “Şehr-i Vücûd” kadısı “Hidâyetullâh” dâme fazlühümâ ifadesiyle başlar ki bu, fermanın, gönderilen kişinin kendine lâyıık dua ve senâ ile birlikte yazılması esasının gereğidir.⁸⁵

Duadan sonraki rükün, fermanın yazılma nedeninin açıklanmasıdır ki buna “nakil/ıblâğ” denir.⁸⁶ Ancak nakilden önce, dua ile nakil kısmını bağlayıcı mahiyette olan “tevkî-i refî-i hümâyün vâsıl olıcak ma'lûm ola ki” ibaresi yer alır.⁸⁷ Bu bölümden sonra fermanın gönderilmesine sebep olan olayın belirtilmesine geçilir.

82 Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, Kubbealtı yay., İstanbul 1998, ss. 99-100; (a. mlf.) “Ferman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1995, c. XII, s. 400.

83 Bu ifadelerin önemi ve anlamı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, s. 99-100; (a. mlf.) “Ferman”, s. s. 400-403.

84 Vücûd çok anlamlı bir kelime olup onun içeriğinin tespitinde tarihin çok eski dönemlerinden itibaren tüm disiplinlerce farklı görüşler ortaya atılmıştır. Tasavvufun “İlm-i ilâhî” adıyla anılan sahasında bu konu ele alınmış ve bu konular çerçevesinde geniş bir literatür oluşmuştur. Osmanlı dönemi varlık anlayışı hakkında detaylı bilgi için bk.: Betül Gürer, *Molla Fenârî'nin Varlık ve Bilgi Anlayışı*, İnsan yay., İstanbul 2016, ss. 129-302.

85 Kütükoğlu, “Ferman”, s. 400.

86 Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, s. 108; (a. mlf.) “Ferman”, s. 402.

87 Sivâsî, *Emr-i İlâhî*, vr. 23b.

Risâlenin yazılmasına sebep olan olay, nefis-i emmâre mertebesinde olan kulun, içinde bulunduğu halden nasıl kurtulacağıdır. *Risâle*'de insanın ruhlar âleminde çıkıp ana karnına düşmesi, yaratılış evrelerinden geçerek en güzel şekilde yaratılmış olarak dünyaya gelmesi, dünya hayatı ve bu hayatta gösterdiği nefis mücadelesinden bahsedilmektedir. Kısaca insanın Hak'tan gelip Hakk'a vâsıl oluncaya kadarki yaşamı, yapacağı yanlışları, şeytanın, kulu doğru yoldan saptırmak için başvuracağı hileleri ve kulun bunlardan nasıl kurtulacağı belirtilmiştir.

Nefis-i emmâre, insanı ulvî değil süflî şehvetlere sürükleyen,⁸⁸ şeytanın çağrularına boyun eğdiren nefistir.⁸⁹ Yûsuf Sûresi'nin 53. âyetinde "Ben nefsimi temize çıkarmam, çünkü nefis aşırı derecede kötülüğü emreder." buyrulur bu nefse işaret edilmiştir. Nefis-i emmâre bütün şerhlerin, yerilmiş ahlâkın ve aşağılık çirkin davranışların kaynağıdır.⁹⁰ Bu sebeple nefis savaşılmaması gereken en büyük Allah düşmanı olarak kabul edilmiştir. Nefis mücadelesi, kişinin nefisine ait hevâ ve heveslerine gem vurma, onu lezzetlerden men etmesi⁹¹ ve nefsinin kötü huylarını değiştirmeye çalışmasıdır.⁹² Sivâsî de risâlede sâlikin nefsiyle olan mücadelesini şöyle anlatır:

İnsan yokluk diyarında bekâ ikliminin niteliklerini işitince cân u gönülden âşik şeydâsı olur. Ancak bu yüce diyâra uygun düşen şey "Dünya âhiretin tarlasıdır"⁹³ hadîs-i şerîfinin hükmünü unutmamaktır. İnsan, uzun bir müddet soy menziline ana karnına gelip o dar yerde beş ay mikdârı bir kara kan hâlinde Allah'ın lütfuyla evre evre, ahsen-i takvîm bir yaratılışla dünyaya geldiğini bilmeli ve bu gerçeği aklından çıkarmamalıdır.⁹⁴

Ona göre insan, on beş yıl mikdârı gezdikten sonra "Önce yoldaş sonra yol" minvâlince işlere vâkîf tecrübeli bir kimse bulmalı ve umûr-ı âhirete uygun çalışmalıdır. Ancak bu arada Sivâsî'nin ifadesiyle dalâlet-âbâd subaşı

88 Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber yay., Ankara 1997, s. s. 546-547.

89 Ebû Hâmid Muhammed b. Ahmed Gazzâlî, *İhyâü ulûmi'd-dîn*, Darü'l-Erkam, Beyrut 1998, c. III, s. 8.

90 Sofyalı Bâli Efendi, *7 Makam 7 Nefis Allah Yolunda Mertebeler ve Nefsin Halleri*, Hayyikitap yay., İstanbul 2011, s. 17.

91 İsmâil Ankarâvî, *Minhâcu'l-Fukara: Fakirlerin Yolu*, haz.: Saadettin Ekici, İnsan yay., İstanbul 2005, s. 205-207.

92 Abdülkâhîr Sühreverdî, *Dervişliğin Âdâbı*, trc.: Hamide Ulupınar, Gelenek yay., İstanbul 2010, s. 64.

93 Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, c. I, s. 412).

94 Sivâsî, *Emr-i İllâhî*, vr. 23b-24a.

olan iblis, nefis-i emmâre aşamasında olan kişiyi bâtil işlere sürükler ve kişinin boş heveslerle gurura kapılmasını sağlar. Bazen aldatır, bazen hevâ-yı hevesle oyarlar, haram şeyleri müdâvimi oldukları mecliste kudret helvası ve bıldırcın eti⁹⁵ diye yedirdikten sonra içki içirerek akıllarını alır. Gaflet hâlinde olan bu kimseyi uzun bir süre şehvânî ve nefsânî işlerde, şer'an yasaklanmış hususlarda kullanır. Bu esnada başarılı, hayır sahibi, akıllı bir kimse bu kişiye arkadaş olur, onun hâlini anlar ve yanlışlarını görmesini sağlarsa kul, aklını başına alır ve doğru yolu bulmaya çalışır. Bu akıllı miskîn kişi, kendisine gösterilen bu işareti müjde bilir ve en kısa zamanda Rahmân'a teslim olur.⁹⁶

Kul, kötü huylarını düzeltmeye meyli olmaz ve ani zevklerle güzel ömrünü iblîse kullukla geçirmek isteyebilir. Sivâsî'ye göre işte bu kişinin hâli adâlet sahibi şâhitlerle sâbit ve zâhir olursa gevşeklik ve ihmâl göstermeksizin o yanlışta olan kulu, iblîsin elinden kurtarıp geri sahibine teslim etmelidir. Ehliyetsiz insanların elinde daha kötü netice vereceği de bellidir. Ancak ulemânın terbiyesi ve sâlih insanların sohbeti sayesinde açıktır ki nice çorak yerlerden şeker ve nice gülistândan gül-i ter derilmiştir. O zavallı kimse, nasihati dinlenen yüce gönüllü bir pîrin hizmetine götürülmelidir. Pîr "Onunla yumuşak bir dille konuşun" (Tâhâ, 20/44) âyetinin hükmü gereği onunla yumuşak bir dille konuşur. Önce dünyanın kötülüklerini ve âlem-i ulvînin bâkî oluşunu anlatır. Hevâyâ tâbî olmanın hüsrânla sonuçlanacağını, tâat-i Hak'ta olmanın ise satın alınmaz bir değer olduğunu hatırlatır. Eğer bununla akıllı başına gelmezse bir mürşid-i kâmile götürmek gerekir.⁹⁷

Tasavvufta bir mürşidin rehberliği olmaksızın seyr u sülûkta mesafe kaydetmek imkânsız görülmüş ve bu manada Bâyezid-i Bistâmî "Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır"⁹⁸ demiştir. Ebû Ali ed-Dekkâk "Kendiliğinden biten bir ağaç yapraklanır, ama meyve vermez."; Kuşeyrî ise "Her müridin bir şeyhden edep öğrenmesi lazım gelir. Üstadı bulunmayan ebediyen felâh bulmaz." demiştir.⁹⁹ İbn Haldun'a göre verâ ile hâsıl olan takvâ mücâdelesinde şeyhe uyma zarurî değildir. Bu konuda Allah'ın hükümlerini ve sınırlarını bilmek yeterlidir. Peygamberlerin ve Kur'ân ahlâkıyla ahlaklanmak demek

95 Burada Kur'ân'da İsrâiloğullarına sunulan "Kudret helvası ve bıldırcın eti" nimetlerinin geçtiği ayetlere (Âraf, 7/160; el-Bakara, 2/57; Tâhâ, 20/80) işaret edilmiştir.

96 Sivâsî, *Emr-i İllâhî*, vr. 24a-24b.

97 Sivâsî, *Emr-i İllâhî*, vr. 25a-26a.

98 Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, haz.: Süleyman Uludağ, Dergah yay., İstanbul 1999, s. 61; Şihâbüddîn Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif: Tasavvufun Esasları*, haz.: H. Kâmil Yılmaz ve İrfan Gündüz, Erkam yay., İstanbul 1989, s. 123.

99 Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 61.

olan istikâmet mücâhededinde şeyhe ihtiyaç duyulur, ancak zaruret değildir. Yani takvâ ve istikâmet mücâhededinde şeyh şart olmamakla beraber şeyhin mevcudiyeti daha mükemmel bir öğrenme sağlar. Keşf ve müşâhede mücadelesinde ise şeyh farz ve zarûret derecesindedir. Şeyh olmadan bu gayeye erişmek imkânsızdır.¹⁰⁰ Sivâsî'ye göre sâlik, ancak şeyhinin terbiyesiyle nefsin mertebelerini aşarak ilerleme kaydedebilir. Onun bu husustaki görüşleri şöyledir:

Nefs-i emmâre mertebesinde olan kul, kâmil bir şeyhin gözetiminde takvâ esasıyla sıkı bir tarîkat terbiyesine tâbî tutulmalı, namaz ve oruçla günlerini geçirmesi sağlanmalıdır. Çilehâne'de hapis edilip "Bil ki Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur" (Muhammed, 47/19) hükmünce tevhd zikriyle kul, kalbini pisliklerden temizlemelidir. Böylece emmâre mertebesinde olan nefis ilerleme kaydederek mutmainne mertebesine erişsin. Yüce Allah'ın "Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de" (Yûnus, 10/62) diyerek övdüğü zümreye dâhil olsun. Eğer bu yola teslim olmaz ve kötülüğe yönlendiren kimselerin sohbetinden, meclislerine gitmekten vazgeçmezse Hazret-i Kâhâr-ı Mutlak'ın "Allah onların kalplerini mühürledi" (el-Bakara, 2/7) hızlânına mazhar olur ve "De ki: "Küfrünle az bir süre yaşayıp geçin! Şüphesiz sen cehennemliklersin" (Zümer, 39/8) hüsrânını karargâh edindir. Kulun bu durumunu ve gereğini yazıp dergâh-ı muallâma bildiresin. Bundan sonra emr-i şerîf-i vâcibü'l-ittibâim her ne şekilde olursa fermân-ı âlî şânım yerine getiresin,¹⁰¹ diyerek risâlenin birinci bölümü biter.

Sivâsî, risâlenin ikinci kısmı *Hüccet-i İllâhî* bölümünü, şer'î mahkemelerde düzenlenen hukukî belge olan hüccet formatına uygun olarak yazar. Hüccet, sözlükte "delil, burhan, senet" anlamına gelmekte, ıstılah olarak "bir davanın sıhhatine delâlet eden şey" demektir. Osmanlıda bu terim daha çok, kadı huzurunda taraflardan birinin ikrarını, diğersinin bu ikrarı tasdikini içeren belgeler için kullanılmıştır.¹⁰²

Bu bölüm hüccet yazma geleneğine uygun olarak "Sebeb-i tahrîr-i kitâb-ı şer'î ve mûcib-i tastîr-i hitâb-i mer'î oldur ki" ifadesiyle başlar. Yani şer'î kitabın yazılma sebebinin, vücûd şehrinin beyi "İnâyetullâh" ın, dalâlet-

100 İbn Haldun, *Tasavvufun Mahiyeti Şifâu's-Sâil*, haz.: Süleyman Uludağ, Dergah yay., İstanbul 1998, ss. 174-177.

101 Sivâsî, *Emr-i İllâhî*, vr. 26a-26b.

102 Hüccet hakkında detaylı bilgi için bk. Mustafa Oğuz-Ahmet Akgündüz, "Hüccet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1998, c. XVIII, ss. 446-450.

âbâd subaşı olan iblîs-i telbîsin “nefs-i emmâre” mertebesinde olan bir kulu ve onun “akıl” isimli kethüdâsını bin bir türlü sapkınlıkla ayarttığını ve ömür sermayesini “hevâ ve heves” uğrunda zâyî ettiğini bildiren şikâyeti¹⁰³ olduğunu belirtir. Hücetin başlangıç kısmı ve tarafların tanıtıktan sonra asıl bölüm olan meselenin takdimine geçer.

Bu şikâyetin görüşülmesi için iblîse, emmâre mertebesine olan kulu yüz hile ve efsunla zorla saptırdığı sorulur. O da cevap olarak “Ben ayartmadım. Lâkin bu kulu kendi hevâsında serserî gezerken buldum, tasarruf ettim ve ‘O hâlde, sen vakti bilinen güne (kıyamete) kadar mühlet verilenlerdensen’ (Hicr, 15/37-38) tuğrâsıyla mühürlü elimde dâimî belge vardır.” der. Ayrıca “Kadîm Kelâm’ında Yüce Allah: ‘Onlardan gücünün yettiğinin ayağını çağrınla kaydır. Atlıların ve yayalarını onların üzerine yürü. Onların mallarına ve evlatlarına ortak ol. Onlara vaadlerde bulun’ (İsrâ, 17/64) diye bu kuluna hitâb etti.” âyetiyle davranışını delillendirir. Bu söz üzerine Sivâsî, “âyetlerin saptırma konusunda sana delil olmasını istesen de ‘Allah kesinlikle hayâsızlığı ve kötülüğü emretmez.’¹⁰⁴ Kur’ân’ın bu âyetleri, tehdit anlamındadır, emir değildir. Allah’ın sana tehdit olarak buyurduğunu firâset ve ilim sahibi olan kişi ‘emir’ olarak anlar mı? Ancak şakîlikte, alçaklıkta son noktaya geldiğin için Hazret-i Kur’ân’ı kendi hassas görüşünle (!) tefsir ediyor, küfrün üzre küfür hâsıl ediyorsun.”¹⁰⁵ diye cevap verir. Bu bölümde Sivâsî, âyetlerin nefsanî arzularla yorumlanmasının yanlışlığı hususunu önemle vurgular.

Sivâsî, risâleye kulun pişmanlık duyması durumunda nasıl bir muamele gösterilmesi gerektiği hususundaki şu emirleriyle son verir: “Bu durumda pişmanlık duyar, tevbe ederlerse şehâdetlerini kabul edin ve ‘emmâre’ isimli kulu, iblîsin elinden alıp geri sâhibine teslîm edin. Padişah emrine uygun olarak adı geçen kulu, nasihati tesirli bir azîzin hizmetine verin. Öğüdü dinler, şeytana kulluğu Rahmân’a hürriyete tebdîl ettiğini müşâhede ederseniz ‘mürşid’ hizmetinde, halvethânedede riyâzetle çileler çekip *Usûl-i Esmâ* isimli kitaptan ilm-i ledünnî dersini tamamlasın. Mesele bu minvâl üzre yürütülsün ve nefs-i emmâre mertebesinde olanlar Allah’ın rahmet tecellisine mazhar olmaktan asla ümitsiz olmasınlar, kutsî râihaları koklamaya her zaman tâlip ve râğib olsunlar.”¹⁰⁶

103 Sivâsî, *Emr-i İllâhî*, vr. 26b.

104 Burada, metin tam olmamakla birlikte Âraf 7/28. âyete atıf yapılmıştır.

105 Sivâsî, *Emr-i İllâhî*, vr. 27a-27b.

106 Sivâsî, *Emr-i İllâhî*, vr. 28a.

Halvetiyye tarikatı, nefis terbiyesinin temel esas kabul edildiği tarikatlardan biridir.¹⁰⁷ Bu tarikatte seyr u sülûk, yedir tavır (atvâr-ı seb'a) adı verilen nefsin yedi mertebesi (emmâre, levvâme, mülhime, mutmainne, râziye, marziye, kâmile) için tayin edilen yedi ilâhî isim (kelime-i tevhid, Allah, hû, hak, hay, kayyûm, kakhâr) zikredilerek yapılır. Buradaki "atvâr" (tavırlar) ifadesi Kur'ân-ı Kerîm'de "O, sizi evrelerden (atvâr) geçirmek suretiyle yaratmıştır" mealindeki Nuh Suresi'nin 17. ayetinde geçmektedir. Bu tavırların yedi tane oluşuna da dikkat çekilmiştir. Halvetî şeyhler, sâlikin seyr u sülûkta nefis mertebeleri ile ilgili ihtiyaç duyduğu hususları açıklamak üzere Atvâr-ı Seb'a adıyla pek çok eser yazmışlardır.¹⁰⁸ Şemseddîn-i Sivâsî de Halvetiyye tarikatının Şemsiyye kolunu tesis etmiş "Esmâ-i seb'a" ya Kâdir, Kavî, Cebbâr, Mâlik ve Vedûd isimlerini ekleyerek yedi ilahî ismi on ikiye çıkarmıştır.¹⁰⁹

Sonuç

Şemseddîn-i Sivâsî'nin "*Emr-i İlahî ve Hücet-i İlahî*" isimli risâlesi Osmanlı belgesi ferman, hüccet tarzında yazılmış, küçük ama üslup açısından oldukça özgündür. Risâlenin "*Emr-i İlahî*" kısmı ilâhî emirleri anlatan ve uygulanmasını emreden bir fermandır. Nasıl ki padişah fermanı, emrin yerine getirilmesi için yazılıyorsa Sivâsî de ilâhî emirlerin muradının gerçekleşmesi için bu risâleyi kaleme almıştır. Risâlenin "*Hücet-i İlahî*" kısmı hüccet tarzında yazılmıştır. Dalâlet-âbâd subaşı olan iblîsin "nefs-i emmâre" mertebesinde olan bir kulu ayartması sebebiyle yapılan şikâyet üzerine mahkeme kurulmuş ve mesele görüşülerek karara bağlanmıştır.

Risâlede yer alan görüşler, İslâmî geleneğe uygun olarak âyet ve hadislerle delillendirilerek sunulmuş, ilâhî emirlerin nefsanî arzulara uyularak yanlış yorumlanmasına şiddetle karşı çıkmış ve âyetlerin maksadının doğru anlaşılması hususunda önemle durulmuştur. Konular sunulurken atasözleri ve deyimler sıkça kullanılmış, sembolik ifadelerle anlatım süslenmiş ve dönemin ilmî üslubundan ödün verilmemiştir.

107 Süleyman Uludağ, "Halvetiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, c. XV, ss. 393-395.

108 Bu hususta ayrıntılı bilgi için bk. Recep Sivâsî, *Esmâü'l-Usûl*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, no: 1836, vr. 101b-110b; Sofyalı, 7 *Makam 7 Nefis*; Ramazan Muslu, "Halvetiyye'de 'Atvâr-ı Seb'a' Yazma Geleneği ve Sofyalı Balı'nın Atvâr-ı Seb'a Risalesi", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara 2006, sayı: 18, ss. 43-63; Fatih, Çınar, "Receb-i Sivasî ve 'Risâle fî Usûli'l-Halvetiyye' Adlı Eseri", *Sûfi Araştırmaları*, 2012, c. III, sayı: 6, ss. 81-100.

109 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, s. 479.

Şemseddin-i Sivâsî bu küçük ama özlü risâlesinde: insanın hayatı boyunca yaşayabileceği şeyleri, hayat mücadelesinde karşılaşılabileceği engelleri, yanlış insanlarla yapacağı yoldaşlıkların bedelini, düşeceği çukurları ve bunlardan kurtulmanın yollarını, insan için kurtuluşa her zaman yol olduğunu, nasihat ehli bir mürid-i kâmilin hizmetinde insanın, şeytana kulluğu rahmânın hürriyetine tebdil etme imkânı bulacağını anlatmaktadır. Bu bağlamda o, nefis-i emmâre mertebesinde olanların Allah'ın rahmet tecellisine mazhar olma derecelerine erişmekten asla ümitsiz olmamalarını, ilâhî emirlerin maksadını doğru anlamalarını, kutsî râihaları koklamaya her zaman tâlip ve râğib olmalarını vurgulamaktadır.

Kaynakça

- Abdülbâki Gölpınarlı, "Şemseddin Sivâsî", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul 1970, c. XI, ss. 422-423.
- Abdülkâhir Sühreverdî, *Dervişliğin Âdâbı*, haz.: Hamide Ulupınar, Gelenek yay., İstanbul 2010.
- Abdülkerim b. Hevâzin Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, haz.: Süleyman Uludağ, Dergah yay., İstanbul 1999.
- Betül Güner, *Molla Fenârî'nin Varlık ve Bilgi Anlayışı*, İnsan yay., İstanbul 2016.
- Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber yay., Ankara 1997.
- Birgül Tokar, Şemseddin-i Sivâsî'nin Mir'âtü'l-Ahlâk İsimli Mesnevisinin Tenkidli Metni ve İncelenmesi, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2003.
- Cengiz Gündoğdu, *Bir Türk Mutasavvıfı Abdülmecîd Sivâsî: Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 2000.
- Cengiz Gündoğdu, "Türk Tasavvuf Kültüründe Bir Şeyhler Ailesi: Şemsî-Sivâsiler", *Türkler*, Ankara 2002, sayı: 11, ss. 128-140.
- Ebü Hâmid Muhammed b. Ahmed Gazzâlî, *İhyâü ulûmî'd-dîn*, Darü'l-Erkam, Beyrut 1998.
- Fatih Çınar, "Receb-i Sivasi ve 'Risâle fi Usûli'l-Halvetiyye' Adlı Eseri", *Sûfî Araştırmaları*, 2012, sayı: 3, ss. 81-100.
- Fikret Mutlu, *Şemseddin Sivâsî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Düşüncesi*, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2005.
- Hasan Aksoy, *Şemseddin Sivasi, Hayatı, Eserleri ve Mevlidi: Tenkitli Metin*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1983.
- "Şemseddin Sivâsî, Hayatı, Şahsiyeti, Tarikatı, Eserleri", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Aralık 2005, sayı: 2, ss. 1-43.
- "Şemseddin Sivâsî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2010, c. XXXVIII.
- Hasan Yüksel, "Sivas'ta Bir şeyh Ailesinin Ortaya Çıkışı ve Vakıflar Üzerine Bir Deneme", *Revak*, Sivas 1990, ss. 38-53.
- Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, nşr.: Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Kitabevi yay., İstanbul 2015, c. III.
- İbn Haldun, *Tasavvufun Mahiyeti Şifâu's-Sâil*, haz.: Süleyman Uludağ, Dergah yay., İstanbul 1998.
- İsmail Ankarâvî, *Minhâcu'l-Fukara: Fakirlerin Yolu*, haz.: Saadettin Ekici, İnsan yay., İstanbul 2005.
- İsmâil b. Muhammed Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs*, haz.: Ahmed el-Kalâs, Beyrut 1399/1979, c. I.

- Mahmut İnat, "Şeyh Şemseddin-i Sivâsî'nin *Emr-i İllâhî* ve *Hücçet-i İllâhî* İsimli Eseri", *Şemseddin Sivâsî Sempozyum Bildirileri*, edit.: Ahmet Dağüstü, Sivas 2015, ss. 303-311.
- M. Kazım Arıcan, "Şemseddin Ahmet es-Sivâsî'nin Ahlâk Anlayışı", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Haziran 2008, sayı: 1, ss. 121-146.
- M. Orhan Soysal, *Eski Türk Edebiyatı Metinleri*, Sevinç matbaası, Ankara 1978.
- Muhammed Kemâleddin Harîrîzâde, *Tibyânu vesâilî'l-hakâik fî beyâni selâsili't-tarâik*, Süleymaniye Ktp., İbrâhim Efendi, no: 431.
- Mustafa Aşkar, "Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihî Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, sayı: 39, ss. 535-563.
- Mustafa Nazmi, Osmanlılarda Tasavvufî Hayat – Halvetilik Örneği - Mustafa Nazmî Efendi'nin Hediyyetü'l-İhvânî, haz.: Osman Türer, İnsan Yay., İstanbul 2011.
- Mustafa Oğuz-Ahmet Akgündüz, "Hücçet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1998, c. XVIII, ss. 446-450.
- Mustafa Toker, "Şemseddin Sivâsî'nin Menâsikü'l-Huccâc veya Umdetü'l-Huccâc Adlı Eseri", *Turkish Studies*, Winter 2009, sayı: 4, ss. 961-975.
- Mübâhat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1998.
- "Ferman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1995, c. XII.
- Nathalie Clayer, "Shamsiyya", *The Encyclopadia of Islam*, Leiden 1995, c. IX, ss. 299-300.
- Ramazan Muslu, "Halvetiyye'de 'Atvâr-ı Seb'â' Yazma Geleneği ve Sofyalı Balî'nin Atvâr-ı Seb'â Risalesi", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara 2006, sayı: 18, ss. 43-63.
- Recep Sivâsî, *Necmü'l-Hüdâ fî Menâkibi's-Şeyh Şemseddin Ebi's-Senâ (Hidâyet Yıldızı)*, haz.: M. Fatih Güneren, İstanbul.
- *Esmâü'l-usûl*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, no: 1836.
- Rüya Kılıç, "Sivas'tan İstanbul'a Bir Tarikat Portresi: Şemsîyye ve Sivâsîyye", *Türkler*, Ankara 2002, sayı: 11, ss. 120-127.
- Sâdık Ebû Rîdvân M Vicdânî, *Tomar-ı Turuk-ı Aliyye (Halvetiyye)*, İstanbul 1338-1341.
- Sofyalı Bâlî Efendi, *7 Makam 7 Nefis Allah Yolunda Mertebeler ve Nefsin Halleri*, Hayyikitap yay., İstanbul 2011.
- Süleyman Uludağ, "Halvetiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, c. XV.
- Şemseddin Sivâsî, *Mir'âtü'l-ahlâk*, Süleymaniye Ktp., Halid Efendi İlavesi, no: 17.
- *Emr-i İllâhî*, Ankara Milli Ktp., no: 849/2.
- *Emr-i İllâhî*, Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., Burdur Koleksiyonu, no: 1040/6.
- *Hücçet-i İllâhî*, Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., Burdur Koleksiyonu, no: 1001/4.
- *Risâle fî Beyâni't-Tasavvuf*, Çorum Hasan Paşa Ktp., no: 1547/4.
- *Hücçet-i İllâhî*, Ankara Milli Ktp., no: 4455/1.
- *Şemseddin Sivâsî Külliyyâtı*, Sivas Belediyesi yay., Sivas 2015.
- Şihâbüddin Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif: Tasavvufun Esasları*, haz.: H. Kâmil Yılmaz ve İrfan Gündüz, Erkam yay., İstanbul 1989.
- Taberânî, *Mu'cemü's-Sağîr Tercüme ve Şerhi*, haz.: İsmail Mutlu, Mutlu Yay., İstanbul 1997.